

SOCIALE ACTIVERING

Erfgoed biedt kansen voor sociaal werkers

Het verleden kan een grondstof vormen voor participatie, activering, verhalen of gemeenschapsvormen – allemaal doelstellingen waarmee sociaal professionals in de weer zijn. Maar dan moet die grondstof wel ontgonnen worden, schrijft Jeroen Overweel van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Zorginstelling Reinaerde exploiteert Fort Werk aan de Korte Uitweg in Houten.

Fort Werk aan de Korte Uitweg, kortweg Fort WKU, in Houten wordt sinds 2015 geëxploiteerd door de zorgorganisatie Reinaerde. Zo'n dertig mensen met een verstandelijke beperking en/of een psychische kwetsbaarheid onderhouden het fort en de omgeving ervan. Dat is nogal wat, vooral in de zomer, want je kunt in en om Fort WKU kamperen, vergaderen, een rondleiding volgen, kano's huren... De inkomsten uit de activiteiten en de dagbestedingsbudgetten van de deelnemers financieren deels de exploitatie.

Jan Vos is er begeleider. 'Wij vragen aan alle deelnemers wat ze willen doen en wat ze willen ontwikkelen. Voor de een gaat het vooral om een goed dag-nacht-ritme, de ander wil leren omgaan met een bosmaaier of wil leren bedienen. Er zijn mensen die hier op het fort een hovenierscertificaat hebben gehaald en nu betaald werk hebben.'

Het fort is onderdeel van de Hollandse Waterlinie. Met hun werk dragen al deze mensen bij aan het behoud van UNESCO Werelderfgoed. Ze zijn trots op hún fort en ze voelen zich er goed bij. Omgekeerd vaart het erfgoed er wel bij.

Verdrag van Faro

Wat heeft deze bijzondere historische plek te maken met de nieuwe aandacht voor de geschiedenis van het sociaal domein, waarvoor in dit magazine wordt gepleit? Heel veel, omdat die nieuwe belangstelling een uitgelezen kans biedt om de erfgoedwereld en de wereld van sociale dienstverlening bij elkaar te brengen. Want tot nu toe zijn deze twee werelden nogal van elkaar gescheiden.

Het Verdrag van Faro roept op om erfgoed in de brede betekenis als voedingsbron te gebruiken voor sociale activering. Het verdrag is genoemd naar de Portugese plaats waar het is opgesteld. Het stelt mens en maat-

schappij op de voorgrond in zijn relatie tot erfgoed. Met de inzet van toegewijde professionals is in Nederland hoogkwalitatieve erfgoedbescherming opgetuigd. In die ontwikkeling is het erfgoed als zodanig echter het belangrijkste geworden. Het conserveren van het erfgoed stond voorop. Wat mensen ermee zouden kunnen, hoe het in de actualiteit mogelijk tot leven kon worden gebracht, deed er lange tijd minder toe.

Erfgoed is een vorm van sociaal kapitaal voor hen die wel wat steun kunnen gebruiken

Die houding wilde men in Faro doorbreken. Je hebt, aldus de filosofie achter het verdrag, recht op toegang tot erfgoed om er je eigen betekenis en waarde aan te geven. Juist om die reden stimuleert 'Faro' dat cultureel erfgoed in het sociaal domein als hulpbron wordt gezien. Erfgoed is een vorm van sociaal kapitaal voor hen die wel wat steun kunnen gebruiken bij welzijn en gezondheid (en met en door hen)*.

Dat is precies het verhaal achter Fort WKU. De historische plek biedt werk aan mensen die dat niet zo gemakkelijk verwerven. Zij zorgen voor het fort, en het fort geeft hun trots en zinvol werk terug. Zij geven aan het fort een hedendaagse betekenis, ze wekken het in zekere zin tot leven. Voor sommigen van hen werkt het zelfs als een springplank om de overstap te maken naar de 'reguliere' arbeidsmarkt. Het effect reikt echter nog verder. Ook de omliggende buurt wordt nadrukkelijk betrokken bij de activiteiten in en rondom het fort. Het erfgoed draagt zo bij aan een sterkere lokale gemeenschap.

Zoeken en uitproberen

De afgelopen jaren heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed samen met het erfgoedveld onderzocht wat het Verdrag van Faro betekent voor Nederland. Onderdeel daarvan was het verzamelen van voorbeelden van het gebruik van erfgoed in het sociaal domein.

- Vanuit de stichting Feest van Herkenning bezoeken vrijwilligers ouderen met beginnende dementie met een themakoffer vol oude gebruiksvoorwerpen uit Zeeuwse musea. Ze prikkelen de ouderen herinneringen op te halen en verhalen te vertellen.
- In haar expositie *Vertel me alles* bracht kunstenaar Negin Zendegani verhalen samen van ouderen die tijdens de Tweede Wereldoorlog uit Arnhem moesten vluchten en mensen die recent een oorlogssituatie in hun thuisland zijn ontvlucht. Naast de trauma's zijn er vaak slechts de herinneringen die ze aan de oorlog hebben overgehouden. Het delen daarvan ondersteunt en heelt.
- Ambacht Noordwolde blaast het rietvlechtverleden van de streek nieuw leven in door het ambacht door te geven aan jonge mensen die langdurig in een uitkeringssituatie zitten of licht verstandelijk beperkt zijn. Het Nationaal Vlechtmuseum is erbij betrokken en verder iedereen in Noordwolde die geïnteresseerd is. Het project versterkt de gemeenschap.

Grondstof voor participatie

Het zijn voorbeelden waarbij erfgoed tot leven komt en de grondstof vormt voor participatie, activering, verhalen of gemeenschapsvormen – allemaal doelstellingen waarmee sociaal werkers in de weer zijn. Toch is het een terrein dat nog ontgonnen moet worden. Het gebruiken van erfgoed, het op zoek gaan naar verhalen, deze met elkaar delen, is iets wat in het register van welzijnswerkers of sociaal werkers een plek moet krijgen.

Neem *Welzijn op recept* als voorbeeld. Dat is een succesvolle en zich nog steeds uitbreidende interventie. In plaats van steeds opnieuw met somatische klachten bij de huisarts te komen, wordt met deze interventie gepoogd om samen met een sociaal werker / welzijnswerker activiteiten te ontwikkelen die positief bijdragen aan het welbevinden. Erfgoedactiviteiten zijn, zo leert de ervaring, daarvoor heel geschikt, maar zijn in het aanbod van *Welzijn op recept* nog niet echt opgenomen.

Het verzamelen van verhalen en het verder brengen van tradities en gebruiken – vormen van erfgoedbeoefening – kunnen prima gekoppeld worden aan sociaal-maatschappelijk werk. Maar dan moeten professionals in het sociaal domein er wel gevoel voor ontwikkelen. Het kan op tal van manieren hun werk verrijken. Gemeenten organiseren bijvoorbeeld hun sociale dienstverlening steeds meer via sociale wijkteams in gebieden, in buurten en wijken. Dat zijn doorgaans gebieden met een geschiedenis, waar bewoners zelf hun 'plekken van betekenis' kunnen aanwijzen. Stadsarchieven kunnen daarvoor materiaal leveren. Verhalen kunnen verzameld worden. Dat kan functioneel zijn om mensen in buurten tot elkaar te brengen, het creëert gemeenschappelijkheid. Actief omgaan met erfgoed kan dan gaan werken als zuurstof voor *community building*.

Op weg naar Faro

Zo kan het sociaal domein het erfgoeddomein binnentreden. Maar om die entree te stimuleren, is het ook nodig dat de erfgoedwereld het sociaal domein opzoekt en uitdaagt. Dat is precies wat het Verdrag van Faro voor ogen heeft. Voor Nederland is dat vertaald in de Faro Uitvoeringsagenda, waarvoor ook financiering beschikbaar is gekomen. De verwachting is dat Nederland het Faro-verdrag in het voorjaar van 2024 definitief zal ondertekenen. Dat zal nog nadrukkelijker een impuls geven om erfgoedkennis actief naar buiten te brengen en via kennisoverdracht en het oprichten van lerende netwerken ook sociaal professionals de erfgoedwereld in te trekken. Het Faro-team van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed roept mensen die betrokken zijn bij het sociaal domein op zich met de Faro Uitvoeringsagenda te gaan bemoeien en daadwerkelijk mee te doen.

Jeroen Overweel is programmamedewerker Faro-team van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Meer informatie via faro.cultureelerfgoed.nl of faro@cultureelerfgoed.nl. Samen met de Canon sociaal werk organiseert de Rijksdienst een symposium over de relatie tussen erfgoed en sociaal domein.

NOOT * Meer hierover in: Simons, Wilma, 'Samen maatschappij zijn'. *De sociale waarde van erfgoedparticipatie*, www.cultureelerfgoed.nl/publicaties